

Vladimir Nabokov

Dobri bralci in dobri pisatelji

Pri branju je treba zaznavati in biti pozoren na podrobnosti. Nič ni narobe z nesmiselnimi posplošenji, če pridejo po tem, ko so sončne posameznosti knjige že z ljubeznijo zbrane. Če začneš z že izdelano posplošitvijo, začneš na napačnem koncu in se odmakneš od knjige še preden si jo začel razumevati. Nič ni bolj dolgočasno in bolj nepošteno do avtorja kot, recimo, če začneš brati *Gospo Bovaryjevo* z vnaprejšnjim prepričanjem, da gre za razkrinkanje in obsodbo malomeščanstva. Nikoli ne bi smeli pozabiti, da je vsako umetniško delo brez izjeme stvarjenje novega sveta, zato moramo najprej čim temeljiteje spoznati ta novi svet, se mu približati kot nečemu povsem novemu, kar nima nikakršne očitne zveze s svetovi, ki jih že poznamo. Šele in zares šele po tem, ko smo ta novi svet od blizu spoznali, lahko poiščemo njegove povezave z drugimi svetovi, drugimi vedenji in znanji.

Drugo vprašanje: Lahko pričakujemo, da bomo iz romana dobili informacije o krajih in časih? Je lahko kdo tako naiven, da bi mislil, da bo iz živahnih uspešnic, ki jih ponujajo v knjižnih klubih kot zgodovinske romane, izvedel kaj o preteklosti? Ampak kaj pa prave umetnine? Se lahko zanesemo na podobo zemljiškoposestne Anglije z baroneti in urejenimi posestvi, ki jo slika Jane Austen, čeprav je sama poznala le pastorjevo hišo? Ali pa *Pusto hišo*, to fantastično zgodbo s fantastičnim Londonom – jo lahko imenujemo študija Londona izpred sto let? Gotovo ne ... Resnica je, da so veliki romani velike pravljice!

Čas in prostor, barve letnih časov, gibanja mišic in duhov, vse to za genialne pisatelje (kolikor lahko sklepamo in prepričan sem, da sklepamo prav) niso tradicionalni pojmi, ki si jih je mogoče sposoditi iz potujoče knjižnice človeških resnic, ampak vrsta neponovljivih presenečenj, ki so se jih veliki umetniki naučili izražati vsak na svoj neponovljiv način. Manj resnim

avtorjem ostaja lepšanje vsakdanjega: ti se ne ubadajo z vnovičnim odkrivanjem sveta; trudijo se le iztisniti iz stvari, iz tradicionalnih vzorcev leposlovja najboljše, kar morejo. Različne kombinacije, ki jih zmorejo v teh danih mejah spraviti skupaj ti manj resni avtorji, so včasih nekako mimobežno čisto zabavne, saj manj resni bralci radi prepoznavajo svoje ideje v vsečni preobleki. Pravi pisatelj, tak, zaradi katerega se planeti vrtijo in ki preoblikuje spečega človeka in mu prizadevno premika rebra, take vrste pisatelj nima na razpolago že izdelanih vrednot: ustvariti jih mora sam. Umetnost pisanja je zelo ničev posel, če ne upošteva najprej umetnosti prepoznavanja neštetih možnosti literature. Že res, da je ta svet iz še kar resnične snovi (kolikor resničnost sploh je), vendar nikakor ne obstaja kot sprejeta celota: kaos je in temu kaosu avtor reče "gremo!", in svet zaphuta in se vžge. In se na novo oblikuje prav do atomov, ne samo v vidnih in površinskih delih. Pisatelj je prvi človek, ki ga kartira in poimenuje naravne predmete, ki jih vsebuje. Tiste jagode tam so uporabne. Tisto lisasto bitje, ki mi je prekrizalo pot, bi bilo mogoče udomačiti. Tisto jezero tam med drevesi se bo imenovalo Opalno jezero ali, bolj umetniško, Jezero pomij. Ta meglica je gora – in to goro je treba osvojiti. Po golem pobočju se vzpenja mojster pisatelj in na vrhu, na vetrovnem grebenu, koga mislite, da sreča? Zasoplega in srečnega bralca, in spontano se objameta in ostaneta povezana za vedno, če knjiga obstane za vedno.

Nekega večera sem v provincialnem kolidžu, kjer sem se po naključju znašel med neko razvlečeno predavateljsko turnejo, predlagal majhen kviz – deset definicij bralca, izmed katerih so morali študenti izbrati štiri, ki naj bi sestavljale oznako dobrega bralca. Seznam sem nekam založil, ampak kolikor se spominjam, so bile definicije približno takele. Izberite štiri odgovore na vprašanje, kakšen mora biti bralec, da bo dober bralec.

1. Bralec mora biti član knjižnega kluba.
2. Bralec se mora identificirati z junakom (oz. bralka z junakinjo).
3. Bralec se mora osrediniti na družbenoekonomski vidik.
4. Bralec mora imeti raje zgodbo z akcijo in dialogom kot tako brez njiju.
5. Bralec mora najprej videti zgodbo knjige v filmu.
6. Bralec mora biti obetaven pisatelj.
7. Bralec mora imeti domišljijo.
8. Bralec mora imeti spomin.
9. Bralec mora imeti slovar.
10. Bralec mora imeti nekaj smisla za umetnost.

Študenti so zelo poudarjali čustveno poistovetenje, akcijo in družbenoekonomski ali zgodovinski vidik. Seveda je, kot ste že uganili, dober bralec tisti, ki ima domišljijo, spomin, slovar in nekaj smisla za umetnost – in ta smisel skušam razvijati pri sebi in pri drugih, kadar koli se mi ponudi priložnost.

Mimogrede, besedo bralec uporabljam zelo ohlapno. Nenavadno, ampak resnično: knjige ni mogoče brati, lahko jo samo znova bereš. Dober bralec, resen bralec, dejaven in ustvarjalen bralec je tisti, ki bere znova. In povedal vam bom, zakaj. Ko beremo knjigo prvič, je med nami in umetnostnim vrednotenjem prebranega sam postopek napornega premikanja oči od leve proti desni, od vrste do vrste, od strani do strani, to zapleteno fizično delo s knjigo, proces dojemanja, za kaj v knjigi gre, v smislu prostora in časa. Ko pogledamo sliko, nam ni treba na poseben način premikati oči, tudi če podoba vsebuje, tako kot knjiga, elemente globine in razvoja. Elementa časa pri prvem stiku s sliko v bistvu ni čutiti. Ko beremo knjigo, potrebujemo čas, da se z njo seznanimo. Nobenega fizičnega organa nimamo (tako kot imamo za gledanje slike oči), s katerim bi zajeli celotno podobo, potem pa uživali v podrobnostih. Ob drugem ali tretjem ali četrtem branju pa se v nekem smislu obnašamo do knjige tako kot do slike. Vendar ne zamenjamo fizičnega očesa, te neznanske mojstrovine evolucije, z duhom, ki je še bolj neznanski dosežek. Knjiga, kakršna koli že je – leposlovno ali znanstveno delo (ločnica med njima ni tako jasna, kot v glavnem mislimo) – knjiga se najprej dotakne duha. Duh, možgani, vrh hrbtnice, v kateri brbota, je ali bi vsaj moral biti edini instrument, ki ga uporabljamo v zvezi s knjigo.

No, in ker je tako, se vprašajmo, kako deluje duh, ko mrki bralec vzame v roke sončno knjigo. Najprej se mrko razpoloženje razblini in bralec se tako ali drugače vklopi v igro. Ta začetni napor, posebno če se mladi bralec loteva knjige, ki jo hvalijo ljudje, ki jih ima na tihem za preveč staromodne ali prerese, ta napor je pogosto težko premagati; a ko je to opravljeno, so poplačila raznolika in bogata. Umetnik je pri ustvarjanju knjige uporabil domišljijo in naravno in pošteno je, da mora uporabiti domišljijo tudi tisti, ki knjigo uživa.

Obstajata pa v primeru bralca najmanj dve vrsti domišljije. Poglejmo torej, katera od njiju je tista, ki naj bi jo vpregli pri branju knjige. Najprej je tu razmeroma revna vrsta, ki išče podporo v preprostih čustvih in je izrazito osebne narave. (V tem prvem delu čustvenega branja je več podvrst.) Situacijo v knjigi zelo izrazito občutimo, ker nas spominja na nekaj, kar se je zgodilo nam samim ali nekemu, ki ga poznamo ali smo ga poznali. Ali pa je bralcu knjiga ljuba preprosto zato, ker mu kliče v spomin kakšno deželo, pokrajino, način življenja, na katerega nostalgичno gleda kot na del svoje preteklosti. Ali pa se bralec, in to je najslabše, kar lahko stori, poistoveti s katero izmed oseb v knjigi. Ta revna vrsta domišljije ni tista, za katero si želim, da bi jo bralci uporabljali.

Kaj je torej tisti pristni instrument, ki naj bi ga bralec uporabil? To je brezosebna domišljija in umetniški užitek. Mislim, da bi bilo treba vzpostaviti umetniško ubrano ravnotežje med bralčevim umom in avtorjevimi duhom. Ostati bi morali nekoliko vzvišeni in uživati v tej vzvišenosti, obenem pa se živo radostiti – strastno, s solzami in drhtenjem radostiti – notranjega zapleta določene umetnine. Popolnoma objektivni v teh zadevah seveda ni mogoče biti. Vse, kar je vredno, je do neke mere subjektivno. Na primer, da vi sedite tamle, so morda samo moje sanje, in jaz sem nemara vaša nočna mora. Ampak

reči hočem, da mora bralec vedeti, kdaj in kje obrzdati domišljijo, in to stori tako, da poskusi jasno ugledati tisti posebni svet, ki ga avtor polaga predenj. Stvari moramo videti in slišati, vizualizirati moramo prostore, oblačila, vedenje pisateljevih ljudi. Barva oči Fanny Price iz *Mansfield Parka* in pohištvo v njeni mrzli sobici sta pomembna.

Vsak od nas ima svoj temperament in ta trenutek vam lahko povem, da je najboljši temperament, ki ga bralec lahko ima ali razvija, kombinacija umetniškega in znanstvenega. Samo navdušenjaški umetnik je lahko v odnosu do knjige preveč subjektiven, zato bo znanstveno hladna sodba ublažila intuitivni zanos. Če pa je potencialni bralec povsem brez strasti in potrpljenja – strasti umetnika in potrpljenja znanstvenika – bo težko užival v veliki literaturi.

Prevedla Maja Kraigher